

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

Emocionální zanedbávání dětí v rodinách

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Lenka Břicháčková, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: kombinovaná

Ročník: 3

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

30. března 2008

Lenka Břicháčková

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomohli uskutečnit šetření a svou vstřícností napomohli k vypracování této práce. Zejména chci poděkovat vedení školy, ve které mi bylo šetření umožněno. Také samozřejmě mým respondentům, kteří mi ochotně a upřímně poskytli cenné informace.

OBSAH:

ÚVOD	6
<u>TEORETICKÁ ČÁST</u>	8
1 Rodina a její poslání	9
1.1 Úloha rodiny ve vztahu k dětem	9
1.2 Prvopočátky vztahu matky a dítěte	9
1.3 Začlenění dítěte do rodiny	10
2 Střípky z historie postavení dětí ve společnosti	11
3 Syndrom CAN	13
3.1 Příčiny vedoucí k syndromu CAN	13
3.2 Tělesné týrání	16
3.3 Psychické týrání	17
3.4 Pohlavní zneužívání	18
3.5 Zanedbávání	19
3.6 Zvláštní formy CAN	21
4 Prevence syndromu CAN	22
5 Možnosti diagnostiky a terapie	24
6 Úloha sociálního pracovníka	26
<u>PRAKTICKÁ ČÁST</u>	27
7 Cíl šetření	28
7.1 Formulace hypotéz a jejich odůvodnění	28
8 Metodika práce	31
8.1 Charakteristika šetřeného vzorku	31
8.2 Rozhovor – nástroj uskutečněného šetření	32
8.3 Odůvodnění jednotlivých otázek v dotazníku	32
9 Výsledky šetření	35
9.1 Interpretace výsledků šetření.....	35
9.2 Rozbor otázek v rozhovoru	40
9.3 Ověřování hypotéz	44
9.4 Několik poznámek na závěr šetření.....	45

ZÁVĚR	46
Seznam použitých zdrojů literatury.....	47
Seznam zkratek	49
Příloha	50
ABSTRAKT	51
ABSTRACT	52

ÚVOD

Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Rodina je prvotním společenským prostředím. Zde dítě přijímá základní životní poznatky, učí se dovednostem, návykům, postupně se zde vytváří jeho osobnost a probíhá složitý a neméně důležitý proces socializace. Funkční rodina, která v nejideálnějším případě čítá oba rodiče, tedy matku i otce, dokáže uspokojovat nejzákladnější biologické a materiální potřeby, ale také emocionální potřeby. Dítěti od narození poskytuje tolik potřebnou lásku, pocit bezpečí a jistoty. Narození zdravého dítěte představuje pro většinu lidí veliký dar. Zrození nového života je alespoň pro mne zázrak, kterému se nic na světě nevyrovná. Jedno arabské přísloví praví: „Děti jsou bohatstvím světa“ a já s ním plně souhlasím. Děti jsou naší budoucností a je třeba je chránit před veškerými nepříznivými vlivy.

Bohužel existují i tací rodiče, jimž se jeví jejich dítě jako nechtěné. O takové dítě nemají zájem, připadá jim jako břímě, je jim na obtíž. Rodiče neuspokojují ani jeho nejzákladnější potřeby, neposkytují mu dostatečnou péči, nechtějí nebo zkrátka neumí. Tím způsobem je dítě z pozice nejbližších osob pak přehlíženo, zanedbáváno nebo dokonce týráno. Pro mnohé z nás je takové chování zcela nepředstavitelné a nepochopitelné. Jak jen dokáže dospělý jedinec ubližovat bezbrannému křehkému dítěti? Proč jej zanedbává, zneužívá, nepřiměřeně trestá, týrá? Děti si na rozdíl od dospělých jedinců nedokážou samy pomoci a jsou nejzranitelnější. Pokud jsou v dětství týrány, zneužívány či zanedbávány, následky těchto činů je pronásledují po celý život. Právě tyto otázky a jim podobné mne přivedly k tématu mé bakalářské práce.

Již od nepaměti bylo dětem ubližováno různými způsoby. Děti nebyly ceněny příliš vysoko na žebříčku hodnot, naopak se lehce stávaly terčem agrese, hněvu, týrání. Vzpomeňme například v antice na město Sparta, kde byly nechtěné a nemocné děti házeny nemilosrdně ze skály. Většinou to byla moc otce, jež rozhodovala o životě či smrti svých dětí. V průběhu let byly děti zneužívány pro různé negativní účely, obchodovalo se s nimi, staly se levnou pracovní silou. S postupem doby začala být pomalu respektována práva dětí a otázka týrání, zanedbávání a zneužívání vstoupila do diskuzí široké veřejnosti.

Téma zabývající se problematikou týraných zanedbávaných a zneužívaných dětí mne zaujalo již v minulosti při studiu Vyšší odborné školy sociální v Prachaticích. Zde jsem se blíže seznámila s fakty a získávala cenné zkušenosti odbornou praxí, kterou jsem vykonávala dlouhodobě na Městském úřadě ve Strakoniciích, konkrétně na oddělení sociálně - právní ochrany dětí. Práce zde mne do budoucna ovlivnila, velice mne zaujala, byla přínosná

a zajímavá. Na vlastní oči jsem viděla zanedbané či týrané děti. Také prostřednictvím médií se na můj vkus až velmi často setkáváme s případy takových dětí. Dodnes se o problematiku ohrožených dětí zajímám, čtu odbornou literaturu a autobiografické knihy, kterých není málo, ačkoli pracuji v oblasti lehce odlišné. Avšak i v mé profesi jsem se několikrát s týráním či zanedbáváním setkala – pracuji v Domově pro osoby ze zdravotním postižením a ani tito dospělí či mladiství lidé s mentálním postižením nejsou, co se týče problematiky týrání a zanedbávání, v rámci jejich vlastních rodin výjimkou.

Předkládaná bakalářská práce by měla přinést ucelený pohled na problematiku týrání, zneužívání a zanedbávání dětí rodinnými příslušníky, především však jejich rodiči. V teoretické části se pokusím objasnit klíčové pojmy, rozdělení a členění problematiky týrání, zanedbávání a zneužívání a případné terapie a prevence. Praktickou část bych ráda zúžila na problematiku emocionálního zanedbávání v rodinách s důrazem na trávení volného času u dětí mladšího školního věku. Provedu výzkum mezi respondenty, formuluji vlastní hypotézy, které se pokusím potvrdit či vyvrátit výzkumnou metodou – rozhovorem s dětmi mladšího školního věku. Své předpoklady poté objasním a odůvodním v závěru bakalářské práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ POSLÁNÍ

1.1 Úloha rodiny ve vztahu k dětem

„Rodina především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé společnosti. Rodina krom toho propojuje generace, vytváří mezi lidmi kontinuitu a pouta solidarity.“¹ „Je to základní společenská jednotka. Dítěti zprostředkovává socio-kulturní zkušenost individualizovaně a pro ni specifickým způsobem.“²

V minulosti rodina fungovala jako širší společenství, složené z blízkých či vzdálenějších příbuzných. Sama působila jako uzavřené společenství, řešící rodinné, ekonomické, biologické a sociální konflikty. Vlivem industrializace a vstupem státu do výrobní sféry ztrácí rodina některé své funkce. Její hlavní úlohou však zůstává ochrana, výchova a péče o děti.³

Co je tedy rodina? „Stručně řečeno, je to společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni učí pro život, kde všichni dávají a přijímají, kde formují svou osobnost a mají možnost zrát k moudrosti – a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost. A právě v tom je něco pro rodinu hluboce specifického: Je tu dána jedinečná příležitost, aby toto společenství bylo společenstvím radosti.“⁴

Ve vztahu rodiny k dětem se uplatňují 3 hlavní funkce: **materiální** – částečně zastupitelná státem formou sociální podpory; neméně důležitá funkce **výchovná** poskytující dítěti plynulé zařazení do společnosti, avšak velmi obtížně nahraditelná; a konečně funkce **emocionální**, kterou autoři právem považují za zcela jedinečnou a nezastupitelnou.⁵ Jak jistě všichni víme, tato funkce má velký podíl na konečných vztazích v rodině. Na emocionálním zázemí, fungujícím v rodině, se staví celý budoucí život dítěte.

1.2 Prvopočátky vztahu matky a dítěte

Laboratorními výzkumy bylo zjištěno, že k první komunikaci mezi matkou a dítětem

¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 8.

² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Portál, 1998, s. 20.

³ srov. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 21.

⁴ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha : Odeon, 1981, s. 220.

⁵ srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998, s. 326-327.

dochází již během těhotenství. Plod ⁶se v děloze matky aktivně pohybuje, čímž dává najevo svou existenci. Matka tyto projevy samozřejmě registruje a odpovídá na ně pocity radosti nebo naopak strachem a úzkostí. Naopak sám plod pociťuje určité změny v chování matky. Vnímá, a tedy prožívá např. zrychlení pulsu vlivem stresu nebo euforii stejným způsobem jako jeho matka. Tato interakce nám naznačuje jakýsi sociální vztah. Můžeme tedy tvrdit, že se dítě socializuje již v nitroděložním životě. Záleží však, je-li matčin vztah k dítěti pozitivního či negativního rázu.

„Dítě se rodí do světa, jehož význam je pro ně zcela cizí. Kdyby nebylo laskavých rukou matky, které klestí dítěti cestu neznámým bludištěm, byla by základním pocitem dítěte úzkost. Ale za pomoci matky vystupují z neznámého prostředí okolního světa stíny, barvy, zvuky, které dostávají tvar, význam a jméno.“⁷

1.3 Začlenění dítěte do rodiny

„Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“⁸

Dítě má potřebu fyzické a citové ochrany. Instinktivně hledá blízkost matky, na kterou se citově upíná. Pokud mu matka vstřícně lásku opětuje, vytvoří se mezi nimi vztah, který nazýváme bezpečná vazba. Dítě si je jisto, že se na matku může kdykoli spolehnout. Naproti tomu však existuje vazba nejistá. Zde se dítěti nedostává mateřského citu, žije bez lásky, pocitu bezpečí a jistoty. Týrajícího rodiče si však idealizuje, ztotožňuje se s ním. Jeho chladné chování chápe jako spravedlivý trest za svou nejasně předpokládanou vinu.⁹

Dítě se v rodině pokouší uplatnit své schopnosti. Je hodnoceno reakcemi rodičů, z nichž se dozvídá, zda bylo úspěšné či nikoliv. Pochvaly a tresty vnímá jako prvotní informace, řídí jeho další chování a jednání. Takto se některé způsoby chování opakují nebo ustupují. Vytvářejí se u něho do budoucna specifické rysy osobnosti. Proto je velmi důležité, jakým způsobem děti vychováváme; ovlivníme tím jejich celkový vývoj a budoucí život.¹⁰

⁶ srov. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha : Odeon, 1981, s- 191.

⁷ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. Praha : Portál, 1998, s. 14.

⁸ DětskáPráva.cz, *Úmluva o právech dítěte*. Praha. Dostupné na www.detskaprava.cz/nactileti/poznej_umluva.htm. s. 2.

⁹ srov. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 30-31.

¹⁰ srov. VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 22.

2 STRÍPKY Z HISTORIE POSTAVENÍ DĚTÍ VE SPOLEČNOSTI

Životy dětí v minulosti nebyly v žádném případě lehké. Děti byly považovány za majetek svých rodičů či jejich vychovatelů, neměly skoro žádná práva. V následujícím textu stručně přiblížím prostředí a podmínky, ve kterých byly děti nuceny žít.

„V dávných dobách starověku bylo dítě považováno za plnoprávnou bytost až v okamžiku, kdy dostalo jméno. Chlapec často dostával jméno po dědovi z otcovy strany. Potraty nebyly stíhány, nenarozené děti se netěšily právní ochraně. Dbalo se ovšem na práva otců. Vdaná žena si mohla nechat udělat potrat, ale jen se souhlasem svého manžela. Odkládání dětí bylo dalším prostředkem regulace velikosti rodiny. Děti se odkládaly v košíku nebo v hliněné nádobě na veřejná místa. Přežít mohly jen několik hodin. Nalezené dítě se mohlo stát otrokem toho, kdo jej vychoval. Když se dítěte ujala bezdětná žena a její muž dítě uznal za svého potomka, nebyl pak v jeho společenském postavení rozdíl oproti vlastnímu dítěti. Odkládaly se nejen děti přespočetné a nemanželské, ale také děti nedonošené a nemocné; většina z nich zemřela.“¹¹

Rodina ve středověku byla velmi důležitou institucí, bez níž by mohl jedinec sám existovat jen těžko. Typický příklad tvoří soužití dvou širších, tří nebo čtyřgeneračních rodin. Častým jevem byly sňatky ovdovělých s příbuzným zemřelého, aby široká rodina stále tvořila pevný svazek. Středověká rodina se v mnohém podobá té antické. Dětství zde trvalo krátkou dobu, zhruba do osmi let věku. Poté dítě začalo pracovat nebo odešlo do učení daleko od své rodiny. Často pak své rodiče již nikdy nespatriilo. Stále trvá vedoucí role muže, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem, vázanost rodiny na majetek. Rodina je nejen společenskou jednotkou, ale i výrobní a výchovnou institucí.¹²

Dnešní doba přinesla určitý převrat co se společenského a rodinného života týče. Lidé se přesunují do měst za prací a vzděláním. Stírají se rozdíly mezi muži a ženami. Muž pomalu ztrácí onu vysokou prestiž, jak tomu bylo v minulosti. Prvotním zájmem rodiny již není majetek, ale i plnohodnotné vzdělání dětí. Pro společnost dnešní doby jsou příznačné jisté trendy: odkládání sňatků a rození dětí co nejpozději, nesezdaná soužití, zvýšení rozvodovosti, omezování počtu dětí, případně nemít žádné, do popředí zájmu se dostává pracovní kariéra.¹³

¹¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 23.

¹² srov. tamtéž, s. 26-27.

¹³ srov. tamtéž, s. 29-30.

Co se týče řešení problematiky syndromu CAN, „ byla jí věnována soustavná pozornost v západních zemích od let šedesátých, u nás sporadicky od let sedmdesátých a ve větší míře teprve v posledních letech. V roce 1990 byla u nás poprvé zavedena evidence CAN v rámci výkazů o dispenzární péči.“¹⁴

¹⁴ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : MZ ČR a Psychiatr. centrum Praha, 1994, s. 13.

3 SYNDROM CAN

Ve světové literatuře je uvedený syndrom označován jako CAN, což jsou iniciály anglického termínu „child abuse and neglect“ (doslova přeloženo: dětské zneužívání a zanedbávání). Profesor Dunovský a jeho pracovní skupina definuje tento společenský jev jako „jakoukoli nenáhodnou, preventabilní, vědomou či nevědomou aktivitu či neaktivitu, jíž se vůči dítěti dopouští rodič, vychovatel nebo jiná osoba a jež je v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná a poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt. Za týrání dítěte se považuje i jeho pohlavní zneužívání.“¹⁵

„Původní představa fyzického týrání dítěte se tedy rozšířila na pohlavní zneužívání a zanedbávání dítěte. Společným jmenovatelem těchto společenských jevů je, že se dítěti ubližuje, že dítě psychicky či fyzicky trpí a že je ohrožován jeho další vývoj... V definici Dunovského se mluví o *aktivitě vůči dítěti*, což znamená útok, násilí, nejružnější manipulace, uvádění dítěte do nezvyklých situací aj., i naopak o *neaktivitě*, jíž se míní zanedbávání, izolace, nedostatek péče, nedostatečná výživa apod. Přitom je zřejmé, že pohlavní zneužívání má navíc svůj osobitý okruh příčin, provokujících okolností i psychických následků“.¹⁶

3.1 Příčiny vedoucí k syndromu CAN

V našem světě existuje velké množství různých faktorů způsobujících poškozování dítěte. Tyto příčiny mohou vyplývat jak ze strany rodičů, tak ze strany dítěte. Rodina se skládá z různých členů, rozdílného věku, pohlaví, názorů. Tudíž se občas nevyhne konfliktům. „Násilné řešení stresu je typickou naučenou reakcí v rámci rodiny.“¹⁷

Můžeme vnímat kontext tzv. rizikových rodičů a rizikových dětí.

¹⁵ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 24.

¹⁶ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : MZ ČR a Psychiatr. centrum Praha, 1994, s. 13.

¹⁷ BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha : Grada, 1998, s. 23.

Rizikový rodič

A) poruchy osobnosti

Takovýto jedinec trpí nějakou psychickou chorobou nebo deviací, kdy není schopen dítěti vytvořit příznivé podmínky pro vývoj a jakýkoliv citový vztah.¹⁸

B) vlastní zkušenosti z dětství

Jedinec, který byl sám v dětství týrán, zneužíván nebo zanedbáván, žije s představou, že je to přirozené a takto pak jedná i s vlastními dětmi.¹⁹

C) kulturní a sociální podmínky v rodině

Pro každou společnost platí odlišné způsoby chování a výchovy dětí. Důležité je i sociální prostředí v rodině. Například rodina trpící chudobou samozřejmě nemůže plně uspokojovat materiální potřeby dítěte.²⁰

D) vztah rodičů k sobě navzájem

Dítě je velmi vnímavé ke vzniklým stresovým situacím, jako je např. hádka mezi rodiči. Často si vsugeruje, že ono samo je příčinou jejich konfliktu, uzavře se do sebe. Přes dítě se také řeší partnerské spory, jako je rozvod, apod.²¹

E) okolnosti, za kterých se dítě narodilo

Neméně důležitý je také primární vztah mezi rodiči a dítětem. Jestliže bylo dítě nechtěné a jedinou příčinou uzavření manželství, je odmítáno a tato skutečnost je mu vyčítána.²²

F) příliš mladí rodiče

Takoví jedinci často nemají realistickou představu o tom, jakým způsobem děti vychovávat, do jaké míry má být vysoký rozsah trestu, mnohdy nepoznají, zda-li jejich dítě nějakým způsobem trpí či strádá.²³ „U mladistvých matek se setkáváme s pozdější a horší prenatální péčí o matku a plod, především v důsledku nepřipravenosti takové péči rozumět a přijímat ji.“²⁴

G) alkoholismus, toxikomanie

Lidé závislí na alkoholu či jiných návykových látkách často nejednají adekvátně, neznají hranice a snadno mohou dítěti ublížit, byť neúmyslně.²⁵

¹⁸ srov. VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 23.

¹⁹ srov. tamtéž, s. 23.

²⁰ srov. tamtéž, s. 23.

²¹ srov. tamtéž, s. 23.

²² srov. tamtéž, s. 23.

²³ srov. MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha : Nakl. LN, 1996, s. 32.

²⁴ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN, 1992, s. 90.

²⁵ srov. MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha : Nakl. LN, 1996, s. 33.

Rizikové dítě

Dítě závislé na dospělé osobě, je přirozeně slabší, a proto se snadno stává terčem agresivního jednání. Existují určité skupiny dětí, které mají tendenci stávat se týranými, zneužívanými či zanedbávanými. Rizikovými dětmi můžeme nazvat tyto tři skupiny:

A) handicapované děti

Zdravotně postižené dítě je vždy pro svou rodinu velkou zátěží, nesplňuje radostná očekávání svých rodičů, vyžaduje speciální péči a trpělivost, které se mnohým rodičům nedostává.²⁶

B) děti v náhradní rodinné péči

Tyto děti mají jiné genetické předpoklady, než jejich adoptivní rodiče. Nastane-li nějaká problémová situace, citová vazba není tolik silná jako k vlastnímu dítěti a může dát podnět k hrubému zacházení s dítětem.²⁷

C) mentálně retardované děti

Zde je problém s jejich obtížnou vychovatelností. Ať už jsou hyperaktivní nebo naopak apatické, vždy dochází k pobouření rodičů a následnému negativnímu zacházení.²⁸

Rodič bude asi – s ohledem na své mocenské postavení – vždy do jisté míry rodičem tzv. rizikovým. Na tento problém lze aplikovat otázku „sociální moci“, jak si ji představuje profesor Nakonečný : „Pozice rodiče zrcadlí autoritu, sílu ... Rodič má jakoby v popisu svého působení ovlivňovat chování dítěte, vyžadovat poslušnost. Jde tedy o jistou formu *přinucení*. Na moc bychom mohli pohlížet ze dvou hledisek, a to na moc charakterizovanou odměňováním nebo naopak trestáním. Na otázku proč někteří jedinci využívají této moci ve zvýšené míře, nacházíme všeobecně známou odpověď: Všichni víme, jak povznášející pocit je převahy, síly, vytváření obdivu a dojmu. Bohužel ve většině případů je to právě dítě, které se lehce stává obětí.“²⁹

„Nemělo by se zapomenout na úlohu sebekontroly, která je vázána na hodnotový systém, příklon k normám. Třeba tvrdá rocková hudba, filmy plné násilí, pornografická literatura atd. oslabuje sebekontrolu, uvolňuje v lidech pudy, nízké emoce. A právě toto oslabení sebekontroly může vyústit ve výbuchu agresivity, násilí.“³⁰

„Násilí prožité v dětství a mající formu „neškodného“ zneužívání se opakuje o generaci

²⁶ srov. VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 24.

²⁷ srov. tamtéž, s. 24.

²⁸ srov. tamtéž, s. 24.

²⁹ NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 1997, s. 236.

³⁰ GÁL, F. *Násilí*. Praha : Egem, 1994, s. 91.

později.“³¹

3.2 Tělesné týrání

„Tělesné týrání je tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno. Takto zní definice zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992.“³²

Tělesné týrání rozdělujeme podle prof. Dunovského do tří základních skupin podle vzniku a lokality zranění:³³

a) zavřená poranění

– vznikají tupým úderem, tlakem, nárazem těla na tvrdý předmět, apod. Dochází k poškození měkkých tkání, orgánů, míchy a kostí. Nedochází k porušení kůže.

b) otevřená poranění

– jde o jakékoliv porušení kůže, sliznice, povrchu orgánů, ztrátu většího množství krve do tělesných dutin i navenek těla.

c) mnohočetná zranění

– patří sem četné oděrky, modřiny, rány a zlomeniny různého data a forem. Můžeme pozorovat již uvedené známky otevřených i zavřených poranění. Tento druh týrání je asi nejsnadněji prokazatelný.

„Z výpovědi dětí, které se s týráním svěřily vyplývá, že mezi nejrozšířenější způsoby záměrného tělesného ubližování dítěti patří: bití rukou, gumovou hadicí, elektrickou šňůrou či klasickou vařečkou, kopání, pálení cigaretou, zápalkou, opaření vařící vodou, kousání, řezání, kroucení a svazování končetin, trhání vlasů. Většina těchto způsobů zanechává viditelné známky tělesného poranění, na jejichž základě se dá týrání rozpoznat. Bezprostřední známky

³¹ BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha : Grada, 1998, s. 25.

³² PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 27.

³³ Srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 42-50.

tělesného poranění nevidíme v případě dušení či trávení.“³⁴

Kde tedy vzniká tělesné týrání?

„Výbor pro práva dětí OSN definuje rozdíl mezi tělesnými tresty a týráním následovně: tělesné trestání dětí se stává tělesným týráním tehdy, je-li trest prováděn za pomoci předmětů nebo na citlivou část těla nebo když po ranách zůstávají na těle stopy.“³⁵

„Rodiče vycházejí z předpokladu, že se tělesný akt způsobující fyzickou bolest v mysli dítěte spojí s činností, kterou si rodič nepřeje. Vzpomínka na bolestivou zkušenost má zabránit tomu, aby se nežádoucí chování u dítěte v budoucnu neopakovalo. Prakticky to znamená, že prostředkem k dosažení cíle, kterým je nejčastěji rodičem chtěná změna chování, je tělesná bolest ... Z prostředku se pozvolna stává cíl tak, jako se z dobře míněného trestu stává týrání. Často se tento proces odehraje, aniž si to rodič stihne uvědomit.“³⁶

3.3 Psychické týrání

Je velice těžké odhalit emocionální týrání. Není vidět navenek, tak jako je tomu u týrání tělesného, odehrává se uvnitř dítěte. Nutno však podotknout, že s ostatními formami syndromu CAN úzce souvisí. Pokud je dítě bito nebo jinak násilně atakováno, trpí též emocionálně. Nedostává se mu lásky nebo si tento cit musí něčím zasloužit. Je emocionálně vydíráno. Často slýchává, jak je neúčinné, špatné, nechtěné, hloupé. Takovému dítěti nezbyvá nic jiného, než uvěřit a s tím přesvědčením žít.³⁷

Psychické násilí vzniká ponejvíc slovně. Dítě je podceňováno, zesměšňováno, nemá možnost svobodného rozhodnutí, projevení vlastního názoru. Rodičovská autorita je nepřekonatelná, dítě nikam nepatří. Nerespektují se jeho přednosti, naopak se zdůrazňují jeho chyby. Dochází tak k deformaci jeho osobnosti.³⁸

„Psychická bolest vzniká jako následek nevšímání, ponižování, výsměchu, urážek, opovrhování či záměrného zastrasování. Na rozdíl od tělesné bolesti přetrvává dlouho po ublížení. Ve velké většině případů má za následek trvalé pocity méněcennosti, stavy úzkosti, pocity nedostatečnosti a nedostatek sebedůvěry. Dítě, které je ponižováno nebo nadměrně kritizováno ze strany svého okolí, nemá možnost vážit si samo sebe. Svoji nejistotu může

³⁴ PÖTHER, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 27-28.

³⁵ LOVASOVÁ, L., SCHMIDOVÁ, K. *Tělesné tresty dětí*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 10.

³⁶ PÖTHER, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 28

³⁷ srov. ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1995, s. 63.

³⁸ srov. VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 35.

nevhodně kompenzovat agresivním napadáním fyzicky slabších vrstevníků, tak jak to vidíme v případě šikany. Jinou reakcí je, že se uzavře do sebe, přestává komunikovat s okolím.³⁹

Některé příznaky psychického týrání mohou být např. fyzické, mentální opoždění ve vývoji, způsobené nedostatkem podnětů, podceňování sama sebe, nepřiměřená reakce na bolest, nedůvěra a strach z lidí, neschopnost navazovat vztahy se svým okolím, pasivní nebo naopak aktivní chování, atd.⁴⁰

3.4 Pohlavní zneužívání

„Pohlavní zneužívání dětí je problém, který se hluboce dotýká většiny z nás. Podmínkou toho, abychom na něj adekvátně odpověděli, je uvědomění si a formulování našich pocitů a všech postojů. Konfrontace vžitých názorů s realitou musí skončit ve prospěch dítěte za všech okolností. Týká se to hlavně případů nedůvěry k dítěti, která částečně pramení z přesvědčení, že děti o vlastním zneužití záměrně zavádějí a lžou, atd.“⁴¹

„Národní centrum pro zneužívané a zanedbávané děti (NCCAN) nabízí tuto definici: Kontakty nebo interakce mezi dítětem a dospělým, při kterých je dítě použito pro sexuální stimulaci pachatele nebo jiné osoby. Sexuální zneužití může spáchat také člověk mladší 18 let, pokud je významně starší než oběť nebo když je v pozici, která mu dává nad druhým dítětem moc.“⁴²

Pöthe ve svém díle uvádí definici Rady Evropy z roku 1992: „Pohlavní zneužití dítěte zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolnický pracovník či cizí osoba.“⁴³

„Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové. *Bezdotykové* zneužívání zahrnuje setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým videozáznamům. *Kontaktní* týrání je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, orálnímu nebo análnímu styku.“⁴⁴

³⁹ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 34.

⁴⁰ srov. ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1995, s. 64.

⁴¹ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 44.

⁴² MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha : Nakl. LN, 1996, s. 46.

⁴³ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995, s. 39.

⁴⁴ VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 34.

3.5 Zanedbávání

„Zanedbaným dítětem se míní dítě, jež se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů, důležitých pro svůj zdravý fyzický a psychický vývoj. Myslí se tu také na celé rozpětí nebezpečnosti takovýchto situací od těch nejtěžších, které samy o sobě přímo ohrožují život dítěte, až po ty, které jsou relativně lehké a které teprve ve spojení s jinými činiteli dávají neblahý společenský výsledek.“⁴⁵

„Zanedbávání a nezáměr o duševní či tělesné zdraví dítěte a jeho výchovu a vzdělání zahrnuje jednání pečovatele, který odmítá či nedovede poskytnout péči nezbytnou pro duševní a tělesné zdraví dítěte.“⁴⁶

„Zanedbáváním se míní rodičovská nevšímavost vůči podstatným potřebám dítěte – takoví rodiče nereagují na zřetelné signály nouze nebo deprivace svých dětí. Porovnání zanedbávaných a týraných dětí ukazuje, že zanedbávané děti prosperují hůře.“⁴⁷

Takové dítě nemá dostatek podnětů, je mu znemožněno rozvíjení jeho intelektu. Matoušek dále uvádí příznaky zanedbávání: „Děti trpí automatismy, které jim mají vynahradit chybějící podněty. Špatně navazují kontakty s jinými lidmi, hůře se soustřeďují, apatie se střídá se stavem nadměrné aktivity, nemají soucit s druhými či pocity viny.“⁴⁸

Příčiny zanedbávání (dle Dunovského, a kol.)⁴⁹

a) složení rodiny

- Pokud dítěti chybí rodičovský vzor, je jisté že v budoucnosti bude mít potíže s výchovou vlastních dětí

b) nízká socioekonomická úroveň rodiny

- V rodinách potýkajících se s chudobou nejsou dětem zajišťovány ani nejzákladnější materiální potřeby jako je jídlo, ošacení, teplo, atd.

c) alkoholismus, toxikomanie rodičů

- Prioritou rodiče je „jeho droga“, důležitost péče a starosti o dítě se stírá

d) nestálost prostředí

- Příkladem jsou emigranti, kteří nemají pevnou střechu nad hlavou a žijí v nevhodných životních podmínkách

⁴⁵ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 88.

⁴⁶ HANUŠOVÁ, J. *Násilí na dětech-syndrom CAN*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 15.

⁴⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 98.

⁴⁸ tamtéž, s. 98.

⁴⁹ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 90-92.

f) pracovní vytíženost rodičů

- Na děti nezbývá dostatek času, přednější je kariéra. Děti jsou v tomto případě zanedbávány především emocionálně

Dále pak je to *nezralost, nevyspělost rodičů, duševní nemoc, mentální poruchy, tělesná invalidita, ale také členství v náboženských sektách*⁵⁰

Druhy zanedbávání (Dunovský 1995) (str 59-63)

a) Porucha prospívání neorganického původu

Vyskytuje se v chudých, společensky nepřizpůsobivých rodinách na nízké socio-kulturní úrovni. Dítěti není poskytnuta dostatečná výživa. Strava je fádni, chudá na základní výživové jednotky nebo dokonce žádná. Důsledkem jsou těžké dystrofie (ochabnutí svalů), podváha, vyhublost, zástava růstu až smrt.⁵¹

b) Nedostatek zdravotní péče

Jde o vědomé či nevědomé odpírání zdravotní péče z různých důvodů. S tím souvisí i újmy na zdraví způsobené rodičem, který se obává následných postihů a tedy doufá ve spontánní uzdravení dítěte.⁵²

c) Nedostatek vzdělání a výchovy

Rodiče se nezajímají o docházku dítěte do školy, plnění školních povinností a jeho prospěch. Dítě chodí do školy nepřipravené, unavené, není schopno se plně soustředit a má značné absence. Někdy rodiče tuto absenci podporují, kdy zneužívají dítě k práci doma.⁵³

d) Nedostatečné přístřeší, ošacení a ochrana

Vyskytuje se často u emigrantů, etnických skupin, které vedou kočovný způsob života. Nejsou zajištěny vhodné životní a hygienické podmínky. Život a zdraví dítěte jsou v ohrožení.⁵⁴

⁵⁰ srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 93.

⁵¹ srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 59.

⁵² srov. tamtéž, s. 60.

⁵³ srov. tamtéž, s. 62.

⁵⁴ srov. tamtéž, s. 63.

e) *Psychické zanedbávání*

„Týká se především rozvoje poznávacích a emočních funkcí. U těchto dětí je nejnápadnější jejich psychomotorické opožďení v útlém věku, vývoje řeči a vědomostí. Takto poškozené děti navazují později obvykle nesnadno vztahy uvnitř skupiny stejně starých dětí, jsou žárlivé, vynucují si pozornost a projevy náklonnosti. Některé jsou agresivní vůči druhým dětem. Jiná skupina projevů zanedbaných dětí je pasivita, uzavřenost do svého světa.“⁵⁵

3.6 Zvláštní formy CAN

a) **Systémové týrání**

Tato forma představuje úkony a opatření, která mají sloužit jako ochrana a pomoc rodině a dětem. Provádí ji rodiče, ale i pracovníci v lékařské, sociální nebo výchovatelské oblasti. Patří sem např. automatické odebírání dětí z rodin bez předchozího poskytnutí pomoci a podpory, nedostatečná péče o děti v problémových rodinách či denních zařízeních, opětovné odejímání dětí z pěstounských rodin, zbytečná a necitelná vystavování dětí lékařským vyšetřením.⁵⁶

b) **Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy)**

Rodiče zde vymýšlejí u dětí neexistující příznaky a onemocnění a úmyslně tak vystavují dítě nepotřebnému, opakovanému lékařskému vyšetření a léčení.⁵⁷

c) **Rituální zneužívání**

„Je to takové zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, které mají náboženskou, magickou či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství. Vyzývání těchto symbolů nebo provozování takových aktivit, většinou opakovaných, je užívání též k nahnání strachu dětem. Většinou jde ovšem o podstatně závažnější skutečnosti.“⁵⁸

⁵⁵ VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 35.

⁵⁶ srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 97.

⁵⁷ srov. tamtéž, s. 51.

⁵⁸ tamtéž, s. 101.

4 PREVENCE SYNDROMU CAN

Tato kapitola představuje pro nás – sociální pracovníky nejdůležitější prvek problematiky syndromu CAN, jelikož jen prevencí, tj. předcházením nežádoucím jevům jako je týrání, zneužívání a zanedbávání lze zamezit jejich vzniku a dalšímu šíření.

Prevenci můžeme rozdělit do tří základních skupin:

a) Primární prevence

V primární fázi prevence se snažíme, aby k nežádoucímu jevu nedocházelo, tedy předejít jeho vzniku vůbec. Uplatňujeme zde informativní způsob:

- Působení na širokou veřejnost

Především jde o osvětovou činnost, kterou provádí instituce, zabývající se péčí o děti (orgány státní legislativy, politické strany, média, školství, zdravotnictví). Veřejnosti se připomíná, aby byla vnímavější vůči zájmům, potřebám a právům dítěte, aby zde mělo dítě svoji hodnotu a příznivé společenské postavení.⁵⁹

- Působení na rodiče, vychovatele

Cílem je vypěstovat u rodičů schopnost přijmout dítě takové jaké je. Toto úsilí bychom měli vyvíjet co nejdříve, tedy již na budoucí rodiče. Připravit je na povinnosti rodičovství, ve výchově a péči o děti, pomáhat jim a podporovat je. Dále jsou zde zahrnuty různé služby, poradenství, finanční podpora, sexuální a rodinná výchova ve školách, propagace antikoncepce, atd.⁶⁰

- Působení na odborné pracovníky a veřejné činitele

Především jde o zprostředkování vyšších poznatků a výzkumů, odborných studií, atd.⁶¹

b) Sekundární prevence

V sekundární prevenci dochází k vytipování a odhalení rizikových skupin, kde je možné týrání, zneužívání či zanedbávání dětí. Odbor nad takovými jedinci má kontrolu. Někteří dospělí jedinci jsou náchylnější k surovému zacházení s dětmi, existují však i tzv. rizikové děti a rizikové situace, ve kterých se tyto jevy vyskytují.⁶²

⁵⁹ srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 104.

⁶⁰ srov. tamtéž, s. 105-106.

⁶¹ srov. tamtéž, s. 107.

⁶² srov. tamtéž, s. 107.

c) Terciární prevence

V této situaci již k násilnému aktu došlo. Hlavním úkolem terciární prevence je zamezení opětovnému poškození. Zahajuje se diagnostický proces, který nám odhalí prognózu případu. Z této prognózy posléze vyústí návrh na řešení problému, terapeutická a ochranná opatření.⁶³

„Po zachycení případu CAN a po jeho náležitém zhodnocení je třeba v zásadě rozhodnout, zda : dítě zůstane dále v rodině nebo dítě nezůstane ve své rodině a bude se hledat optimální řešení jeho situace“⁶⁴

⁶³ srov. VANÍČKOVÁ, E. a kolektiv. *Násilí v rodině*. Praha : Karolinum, 1995, s. 39.

⁶⁴ MATĚJČEK, Z., DÝTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : MZ ČR a Psychiatrické centrum, 1994, s. 21.

5 MOŽNOSTI DIAGNOSTIKY A TERAPIE

Zjišťování syndromu CAN

V naší společnosti se výskyt hlášených případů dětí trpících syndromem CAN podstatně zvýšil. Zejména díky informovanosti, osvětové činnosti a pozornosti médií a veřejnosti jsou si děti schopny uvědomit, co se jim děje. Vznikla nová pracoviště, která pomáhají dětem řešit jejich problémy a hledat východisko. Příkladem je Linka bezpečí, Krizová linka pro děti, Růžová linka, RIAPS.⁶⁵

„Je třeba, aby rozhovor s dítětem vedl zkušený a speciálně vzdělaný odborník ... ani rozhovor však nesmí přinášet dítěti další traumatizaci, neodborné dotazování totiž může být pro dítě bolestivé.“⁶⁶

Terapie

„Léčba dětí, které byly postiženy některými formami syndromu CAN, je vyústěním veškerého z předchozích snažení o odhalení, poznání či diagnostiky CAN. Zahrnuje aktivity všech zúčastněných oborů. Má odstranit či na nejmenší míru omezit důsledky špatného zacházení s dítětem. Má obnovit nebo vytvořit žádoucí tělesnou, psychickou i sociální pohodu dítěte. Má zajistit v nejvyšší míře jeho zájem a prospěch.“⁶⁷

Já sama si myslím, že léčba dětí postižených syndromem CAN není v žádném případě jednoduchá. Každé dítě je jiné, proto by se měl zajistit individuální přístup. Dlouhodobé následky se nedají odstranit úplně a dítě si nese nepříjemné zážitky do budoucího života.

„I po skončeném terapeutickém programu zaměřeném na děti je nutné dlouhodobé sledování rodiny. Maximální úspěšnost je kolem 60%, tzn., že třetina rodičů nežádoucí chování vůči dítěti opakuje. Nedobrovolné vstupy do léčebných programů snižují úspěšnost pod 50%. Zkoušejí se i profesionální formy pomoci, které těmto rodinám poskytují dobrovolníci, nejlépe žijící v jejich blízkém okolí. Výhodou je neformálnost, snadná dostupnost, nevýhodou

⁶⁵ srov. GJURIČOVÁ, Š. a kolektiv. *Podoby násilí v rodině*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 69.

⁶⁶ tamtéž, s. 70.

⁶⁷ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 215.

nesystematičnost, někdy i ztráta zájmu těch, kteří by pomoc měli poskytnout.⁶⁸

Terapii můžeme zahrnout do tří po sobě jdoucích fází:

1. fáze

Představuje zvládnutí akutního stavu, řešící urgentní situaci dítěte. V mnoha případech se dítě přemísťuje z negativního prostředí, tj. z domova např. k příbuzným, ke kterým má důvěru a dobře je zná. Pokud k tomu však nejsou vhodné podmínky, přichází na řadu ústavní pobyt.⁶⁹

2. fáze

Následuje rozsáhlé šetření všech okolností souvisejících s týráním, zneužíváním či zanedbáváním. Významnou část tvoří psychoterapie a socioterapie zaměřená na problémy dítěte a rodiny.⁷⁰

3.fáze

Po důkladném šetření se dítě v pozitivním případě vrací do rodiny, následuje dlouhodobé sledování rodiny, dohlíží se na prospěch a zájem dítěte a na jeho plné uzdravení. Pokud je rodinné prostředí stále nevyhovující, nařizuje se dítěti trvalé ústavní umístění.⁷¹

⁶⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 99.

⁶⁹ srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRÝCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 217.

⁷⁰ srov. tamtéž, s. 218.

⁷¹ srov. tamtéž, s. 219.

6 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Problematika syndromu CAN se jistě týká celého okruhu odborníků soustředujících se na tuto oblast. Sociální pracovník tedy spolupracuje s odborníky ze sféry školství, zdravotnictví, justice a dalších oblastí.

K plné úspěšnosti své práce sociální pracovník musí vycházet z důkladné komplexní anamnézy, objektivně ověřené a posouzené. Anamnéza je podkladem pro sociální diagnózu, která je hodnocením současné situace dítěte. Následuje sociální terapie, již rozumíme souhrn zásahů a opatření medicínských, psychologických, pedagogických, sociálních a právních, směřující ve prospěch dítěte. Důležitá je práce v terénu, sloužící mimo jiné ke správné orientaci ve vyšetřování, snímání údajů do anamnézy a osobní kontakt s dítětem a jeho rodinou. Snahou sociálního pracovníka je přimět klienty k návštěvě odborného pracoviště ke stanovení sociální diagnózy. Pokud následná prognóza ukáže nemožnost setrvání dítěte v rodině je nutno odebrat dítě z rodiny a umístit jej v optimálních podmínkách.⁷²

Z uvedeného vyplývá, že sociální pracovník i ve vztahu k zanedbávaným dětem, kterými se bude přednostně zabývat praktická část této práce, činí důkladnou diagnózu. Zjišťuje anamnestické údaje, monitoruje prostředí pobytu dítěte (v této souvislosti mnohdy startuje svoji aktivitu vhodně zacílenou depistáží). Po vyšetření okolností daného jevu následuje pak postupný nástup socioterapeutických opatření, která jsou doménou působnosti sociálního pracovníka.

⁷² srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 211.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 CÍL ŠETŘENÍ

V teoretické části této práce jsme se seznámili s pojmem syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Ráda bych se zaměřila a dále věnovala větší pozornost dětem zanedbávaným, především půjde o problematiku charakteru emocionálního.

V praktické části se budu zabývat již zmíněným tématem emocionálního zanedbávání dětí mladšího školního věku. Omezuji své šetření právě na tuto věkovou kategorii, jelikož se domnívám, že děti mladšího školního věku budou nejvíce vhodné pro mé šetření. Důvodem je, že předškolní děti by mnohdy nemusely plně rozumět otázkám, šetření v této skupině by bylo nevhodné. Starší děti (druhý stupeň základní školy) též nevolím, protože se domnívám, že by mohly vzhledem ke svému věku záměrně odpovídat zkresleně a výsledky mého šetření by nebyly přesné. Myslím si, že děti mladšího školního věku budou pro můj výzkum „nejpřímnější“ ve svých odpovědích.

Šetřením se pokusím zjistit, jakým způsobem tyto děti tráví svůj volný čas a věnují-li jim jejich rodiče dostatek pozornosti, jaký je jejich přístup k dětem vůbec. Dále bych ráda sledovala závislost sledovaného sociálního jevu na struktuře rodiny.

7.1 Formulace hypotéz a jejich zdůvodnění

Pro následující šetření jsem zformulovala 4 hypotézy, v jejichž věrohodnost se domnívám. První hypotéza se zabývá otázkou, nakolik se věnují rodiče svým dětem, druhá trávením volného času dětí a třetí a čtvrtá hypotéza zjišťuje, jak může ovlivňovat struktura rodiny emocionální prožívání dětí.

HYPOTÉZA H 1

Domnívám se, že se většině dětí mladšího školního věku se rodiče věnují méně, než odpovídá jejich potřebám. (viz. Kapitola 1.1, 1.2)

Odůvodnění:

Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých vztahů. Čím více jsou tyto vztahy povrchnější, tím více se rodinní příslušníci navzájem odcizují. Děti mladšího školního věku mají stále ještě zvýšenou potřebu přijímat citové podněty ze strany svých rodičů, komunikovat s nimi, sdílet své radosti a starosti.

Autoři Výrost a Slaměník dokonce tuto podporu považují za „zcela jedinečnou a nezastupitelnou“.⁷³

Ale jak je tomu v dnešních rodinách? Jsou vůbec rodiče schopni s dětmi komunikovat? Mají čas na vzájemnou výměnu informací? Umíme vůbec dětem naslouchat? Kam se poděly ty večery, kdy si všichni rodinní příslušníci sedli pospolu a vyprávěli si pohádky, příběhy nebo si zazpívali? Myslím si, že v dnešních rodinách je tento jev nanejvýš vzácný.

HYPOTÉZA H 2

Děti tráví značnou část svého volného času neproduktivním způsobem a bez emocionální podpory rodičů. (viz. kapitola 3.5)

Odůvodnění:

Pokud děti nedocházejí do školní družiny, nezúčastňují se jiných školních a mimoškolních aktivit, lze předpokládat, že se objeví tendence k neproduktivnímu naplňování volného času. Vyskytují se bezcílné způsoby aktivit, jako je potulování se po sídlišti, vysedávání u televize či počítačových her. Takové děti emocionálně strádají. Na druhou stranu tzv. „družinového dítěte“ se dostává nejen odborné pedagogické péče, ale i jisté emocionální podpory od vychovatelky. Dítě „někam“ patří, může se někomu svěřit,

HYPOTÉZA H 3

Větší pravděpodobnost emocionálního zanedbávání připadá na neúplné rodiny s absencí jednoho nebo obou rodičů. (viz. kapitola 3.1)

Odůvodnění:

Dávno je známý fakt, že dítě potřebuje ke zdárnému vývoji oba rodiče. Z vývojové psychologie víme, že právě mladší školní věk je doba, kdy si dítě osvojuje mužskou a ženskou roli a formují se u něho budoucí rodičovské postoje. V případě, že dítě vychovává jeden rodič, musí se snažit nějakým způsobem kompenzovat chybějícího druhého rodiče.

„Nepřítomnost otce může být závažným deprivacním činitelem. Řada studií také dokumentuje zvýšený výskyt asociálního chování, delikvence a jiných odchylek v sociálním vývoji dětí vyrůstajících trvale bez otce.“⁷⁴

⁷³ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998, s. 327.

⁷⁴ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et. al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 90.

HYPOTÉZA H 4

Dítě emocionálně strádá ve větší míře, pokud nemá sourozence. *(názor autorky)*

Odůvodnění:

Výše uvedené tvrzení v hypotéze H 3 o „jedináčcích“ si dovoluji předložit na základě vlastní zkušenosti z dětství. Do svých 13 let jsem vyrůstala bez sourozence, moji rodiče byli pracovně vytížení a já často trávila celá odpoledne doma o samotě. Cítila jsem se opuštěná, komunikovala jsem sama se sebou tzv. „vnitřní řečí“. Díky tomu jsem přesvědčena, že dítě vyrůstající takto samo bez sourozenců citově strádá. Leman ve svém díle popisuje jedináčky jako velmi kritické osoby, které se cítí být skutečně osamělé. Jejich vztah se omezuje pouze na rodiče a jiné dospělé osoby, od kterých se jim dostává pozornosti. Se svými vrstevníky však navazují vztah s jistými potížemi.⁷⁵

⁷⁵ srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha : Portál, 1997, s. 61.

8 METODIKA PRÁCE

8.1 Charakteristika šetřeného vzorku

Vzorek respondentů jsem volila záměrně. Vybrala jsem si žáky jedné ze základních škol ve Strakonících. Oslovovány byly děti mladšího školního věku, konkrétně od druhé do páté třídy ZŠ, tedy od sedmi do jedenácti let. Předpokládala jsem, že děti této věkové kategorie jsou nejvhodnějšími respondenty pro můj výzkum. Jejich věk je dostačující pro pochopení předkládaných dotazů, přičemž tyto děti mají zvýšenou potřebu sdílet svůj volný čas se svými rodiči, zejména v raných stádiích této věkové kategorie. Záměrně jsem však vynechala první třídu, z důvodu věku dětí. (Myslím si, že šestiletí prvňáčci by ještě nebyli schopní pojmout smysl některých otázek).

Osloveno bylo celkem 50 respondentů, z toho 24 chlapců a 26 dívek.

Složení respondentů podle pohlaví

dívky	26
chlapci	24
celkem	50

Složení respondentů podle věku:

ročník	Počet dětí	Věk dětí	celkem
2.	5x	7 let	14 respondentů
	9x	8 let	
3.	6x	8 let	12 respondentů
	6x	9 let	
4.	5x	9 let	12 respondentů
	7x	10 let	
5.	5x	10 let	12 respondentů
	7x	11 let	

Z každého ročníku tříd ZŠ jsem vybrala podobný počet dětí. Z druhé třídy bylo 14 respondentů, z třetí, čtvrté a páté třídy 12 respondentů. Věkové složení se pohybovalo v rozmezí od sedmi do jedenácti let, a to 5 sedmiletých, 15 osmiletých, 11 devítiletých, 12 desetiletých a 7 jedenáctiletých dětí.

8.2 Rozhovor – nástroj uskutečněního šetření

Z hlediska rozsahu dělíme statistické šetření na úplné (vyčerpávající) a neúplné (výběrové). Pro svůj výzkum jsem zvolila šetření neúplné, výběrové. Toto šetření nepostihuje všechny statistické jednotky, jen některé – vybrané dle určitých kritérií. Výběr provádíme náhodně či záměrně.

Šetření jsem provedla za pomoci výzkumné techniky polostandardizovaného rozhovoru, pro jehož podklad jsem použila předem sepsaný dotazník. Z něho jsem respondentům četla jednotlivé otázky a zapisovala si jejich odpovědi. Otázky jsem vyjadřovala srozumitelně, klidně a přiměřeně věku respondentů, aby co nejlépe otázkám porozuměli. Nejprve jsem hovořila s dětmi staršími, poté postupně s mladšími. Důvodem bylo, abych si vyzkoušela, zda-li jsou mé otázky pochopitelné – bude-li třeba je případně pro mladší děti ještě upravit či upřesnit. Rozhovor trval s každým respondentem zhruba 15 minut.

8.3 Odůvodnění jednotlivých otázek v rozhovoru

Schéma rozhovoru (otázek použitých v rozhovoru na podkladě dotazníku) uvádím v Příloze mé bakalářské práce. V úvodu rozhovoru se představuji a seznamuji respondenty se záměrem svého šetření. Navozuji nenuceně rozhovor a předkládám své otázky v přátelsky navozené atmosféře.

1. Kolik je Ti let?

Zjištění věku dítěte slouží k následné kategorizaci odpovědí.

2. Máš oba rodiče? Bydlí s Tebou oba rodiče ve stejné domácnosti?

Touto otázkou sleduji hypotézu H 3 – struktura rodiny. Pokud oba rodiče nesdílejí s dítětem společnou domácnost, nedochází k potřebnému kontaktu, což zanechává na dítěti negativní důsledky.

3. Máš sourozence, kteří s tebou bydlí ve společné domácnosti? Jaký je jejich věk?

Zjištění sourozenecké konstelace se ztotožňuje s hypotézou H 4

V případě že má dítě sourozence (žijící ve společné domácnosti) následuje podotázka:

3. a) Hraješ si rád se svým(i) sourozencem(ci)? Na co si rád hraješ?

Atmosféra navozená mezi sourozenci nám přiblíží jejich vztah k sobě navzájem. Je zde zjišťována kvalita sourozeneckého vztahu v rámci hrových aktivit.

Pokud je dítě „jedináček“, následuje jedna otázka:

3. b) Přemýšlel jsi někdy o tom, jaké by to bylo mít sourozence? Chtěl bys je mít?

V tomto případě budou kladné odpovědi potvrzovat hypotézu H 4

4. Cítíš se někdy sám? Kdy? Co bys chtěl změnit, aby ses necítil sám?

Otázka provázející všechny sledované hypotézy, stimuluje k obsírnější výpovědi respondenta.

5. Můžeš mi popsat své odpoledne po příchodu ze školy? Jakým způsobem jej trávíš?

Předpokládán je popis aktivit, kterými dítě tráví svůj čas. Dotýká se hypotézy H 2, sleduje produktivitu uváděných aktivit.

6. Když se vracíš ze školy, bývají již Tvoji rodiče doma?

Souvisí s předchozí otázkou, týká se hypotézy H 1 a H 2. Je provázena zájmem o podíl rodičů na trávení volného času dětí ve všední dny.

7. Povídáš si s rodiči? Například. Vyprávíte si o tom, co stalo během dne?

Účelem otázky je ověřit ochotu a čas rodičů ke komunikaci rodičů s dítětem. Navazuje též na předchozí otázku.

8. Jezdíš se svou rodinou někam o víkendech a o prázdninách? Kam?

Otázka doplňující řadu předchozích, zjišťuje vztah rodičů a dětí ve volném čase.

9. Docházíš do nějakých zájmových kroužků?

Otázka volně navazující na dotaz č. 4. Pokud dítě navštěvuje zájmový kroužek, má určitou produktivní náplň volného času. Provází hypotézu H 2.

Pokud dítě kroužek navštěvuje:

9. a) Baví tě do tohoto kroužku docházet?

Lze předpokládat, že dítě v neformálním rozhovoru podhalí míru motivovanosti pro zájmové aktivity. Zjistíme, zda-li jsou tyto aktivity spíše vyústěním zájmu rodičů nebo dětí samotných.

Pokud dítě na žádný kroužek nedochází:

9. b) Proč nenavštěvuješ žádný kroužek? Nechceš ty sám? Nebo rodiče tě do něčeho nenutí?

To může způsobovat více faktorů. Od odmítavého postoje dítěte až například ke špatné finanční situaci rodiny (v současné době jsou poplatky za kroužky vysoké), která může souviset s chybějícím rodičem.

10. Navštěvuješ školní družinu? Jak dlouho tam denně býváš?

Dotaz se ztotožňuje s hypotézou H 2, v níž je zdůrazněn pozitivní vliv školní družiny.

Na druhou stranu se dotýká hypotézy H 1. (Místo s rodiči tráví dítě značnou část svého odpoledne v družině)

11. Díváš se rád a často na televizi? Vyjmenuj mi všechny pořady, které sleduješ?

Zde předpokládám, že se potvrdí má domněnka, že děti tráví tímto způsobem značnou část svého volného času.

12. Nudíš se někdy? Co děláš proto, aby ses nenudil?

Otázka koresponduje s dotazy č. 4 a 8, sleduje všechny hypotézy.

13. Chtěl bys trávit se svými rodiči více času? Myslíš si, že by se Ti rodiče měli více věnovat?

V návaznosti na otázky č. 6, 7, 8 nepřímo též na otázky 11 a 12, je zjišťováno, jak dítě subjektivně pociťuje potřebu hojnějšího kontaktu s rodiči.

9 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

9.1 Interpretace výsledků šetření

Výsledky mého šetření předkládám podle pořadí otázek, kladených v rozhovoru s respondenty. Otázka číslo 1 (týká se skladby respondentů – věku, pohlaví) je již zobrazena v části práce 8.1 – charakteristika šetřeného vzorku.

Otázka č. 2

Máš oba rodiče? Bydlí s tebou oba ve společné domácnosti?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Mám oba rodiče	47	94%
Mám jen jednoho rodiče	3	6%
Bydlí se mnou oba rodiče	33	66%
Bydlí se mnou jen jeden rodič	17	34%

Na tento dotaz odpovědělo 94 % respondentů kladně, tedy že mají oba rodiče. Nehraje zde roli, je-li rodič nevlastní či vlastní. Pouhých 6% odpovědělo, že nemají otce. Otázka týkající se společné domácnosti nám upřesňuje situaci v rodině. 34% respondentů uvedlo, že žije s jedním svým rodičem ve společné domácnosti (druhý rodič žije jinde, např. důvodem rozvodu), 66% uvedlo, že žijí s oběma rodiči.

Otázka č. 3

Máš sourozence, kteří s tebou bydlí ve společné domácnosti?

(Respondenti uváděli též věk sourozenců. V tomto případě není věk kontrolovatelnou proměnnou, nebudu jej proto zpracovávat)

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Mám sourozence	40	80 %
Nemám žádné sourozence	10	20 %

Z celkového počtu 50 respondentů 80% má sourozence, s nímž sdílí životní prostor a 20% dětí jsou jedináčci.

Otázka č. 3. a)

Hraješ si rád se svými sourozenci? (Doplňující otázka „Na co si rád hraješ“ navazuje pro zjištění, zda-li respondent v kladném případě uvede v rámci hrových aktivit svého sourozence.)

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano, rád si s nimi hraji	12	30 %

Hrajeme si jen zřídka	13	32,50 %
Nehrají si s ním, nechci	15	37,50 %

Z počtu 40 respondentů odpovědělo 30% kladně, 32,5% si hraje se svými sourozenci jen zřídka a 37,5% si se sourozenci nehraje nebo nechce. Respondenti, kteří odpověděli záporně většinou uváděli větší věkový rozdíl, což je předpokládám příčinou jejich odpovědi.

Otázka č. 3. b)

Přemýšlel jsi někdy o tom, jaké by to bylo mít sourozence? Chtěl bys je mít?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano chtěl bych je mít	9	90 %
Ne, chci být sám	1	10 %

Z počtu 10 respondentů, jež jsou jedináčky, jich 9 odpovědělo, že by chtěli mít sourozence. Pouze jeden z nich uvedl, že je mu takto dobře a nechtěl by nic měnit.

Otázka č. 4

Cítíš se někdy sám? Kdy?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ne necítím, nikdy	18	36 %
Když nikdo není doma	16	32 %
Nikdo si se mnou nehraje	10	20 %
Nemohu být s kamarády	6	12 %

Z počtu 50 respondentů jich 36% odpovědělo, že se necítí nikdy sami (mají své koníčky, aktivity – např. rádi tráví čas hrou na počítači. Zde se jednalo ponejvíc o starší z respondentů). Dále 32% uvedlo, že se cítí sami, když nikdo není doma, 20% uvádí, že si s nimi nikdo nehraje a 12% uvádí, když nemohou být se svými kamarády.

Pokud ano: Co bys chtěl změnit, aby ses necítil sám?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Být se svými kamarády	12	37,50 %
Aby si se mnou někdo hrál	9	28,12 %
Jít k babičce/dědovi	2	6,25 %
Hrát si sám	3	9,38 %
Mít bratra, sestru	6	18,75 %

Z počtu 32 respondentů, jenž uvedli, že se cítí sami, by 37,5% řešilo samotu pobytem se svými kamarády, 28,12% by poprosilo někoho z rodiny, aby si s nimi hráli, 6,25% by šlo k prarodičům, 9,38% by si hrálo samo a 18,75% by si přálo mít sourozence.

Otázka č. 5

Můžeš mi popsat své odpoledne po příchodu ze školy? Jakým způsobem jej trávíš?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Učím se	50	100 %
Sleduji televizi	22	44 %
Hraji hry na počítači	12	24 %
Jdu ven	8	16 %
Hraji si s hračkami	6	12 %
Domácí povinnosti	2	4 %

Z celkového počtu 50 respondentů překvapivě všichni uvedli, že se po příchodu ze školy učí. Vedle toho pak 44% sleduje televizi, 24% hraje hry na počítači, 16% jde ven za kamarády, 12% si hraje doma, 4% pomáhá s domácími povinnostmi.

Otázka č. 6

Když se vracíš ze školy, bývají již Tvoji rodiče (alespoň jeden) doma?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Bývá alespoň jeden	17	34 %
Rodiče ne, ale jiná osoba	9	18 %
Někdy ano, někdy ne	11	22 %
Nikdo nebývá doma	13	26 %

Na tuto otázku odpovědělo 34%, že alespoň jeden rodič bývá doma (nezaměstnanost či rodičovská dovolená rodiče), 18% hlídají jiné osoby (starší sourozenec, prarodiče), 11% uvádí, že doma rodiče jsou někdy, u 26% nebývají doma celé odpoledne.

Otázka č. 7

Povídáš si s rodiči? Například: vyprávíte si o tom, co se stalo během dne?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano, vyprávíme si	18	36 %
Nepovídáme si, není čas	20	40 %
Ptají se mně – jen na školu	12	24 %

Z počtu 50ti respondentů odpovědělo 36%, že si často s rodiči povídá, navzájem si sdělují události, které se staly během dne. 40% respondentů si s rodiči téměř vůbec nepovídá (jedná se především o žáky čtvrtých, pátých tříd, kteří doslova sdělovali, že nemají zájem o povídání si s rodiči). 24% uvedlo, že jejich rozhovory s rodiči se omezují pouze na otázky typu „Co bylo ve škole“.

Otázka č. 8

Jezdíš se svou rodinou někam o víkendech a o prázdninách? Kam?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
K babičce, dědovi	22	44 %
Na návštěvy známých	5	10 %
Výlety (zámek, hrad, bazén)	10	20 %
K taťkovi	4	8 %
Nejezdíme nikam, jsme doma	9	18 %

Zde 44% respondentů jezdí k prarodičům, 10% navštěvuje známé, 20% jezdí s rodiči na výlety, 8% jezdí k otci (rozvedená manželství) a 18% uvedlo, že nejezdí nikam.

Otázka č. 9

Docházíš do nějakých zájmových kroužků?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano, docházím do kroužku	21	42 %
Nechodím do kroužku	29	58 %

42% respondentů dochází na zájmový kroužek, překvapivě více 58% jich na žádný kroužek nedochází. Domnívám se, že důvodem bude finanční poplatek, jenž může být pro některé rodiny vysoký.

Otázka č. 9. a) (u odpovědí ano)

Baví Tě docházet do tohoto kroužku?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Baví mne tam chodit	17	81 %
Nebaví mně to, rodiče chtějí	4	19 %

Z počtu 21 respondentů, kteří docházejí na kroužek jich 81% uvedlo, že rádi kroužek navštěvují, že je baví. Zbývajících 19% tam nutí rodiče, samotné děti jej navštěvovat nechtějí.

Otázka č. 9. b) (u odpovědí ne)

Proč nenavštěvuješ žádný kroužek? Nechceš ty sám? Nebo rodiče tě do něčeho nenutí?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Rodiče mi nedovolili	4	13,79 %
Rodiče nenutí, ani já nechci	19	65,52 %
Já nechtěl nikam chodit	6	20,69 %

Z 29 respondentů, jenž odpověděli, že na žádný kroužek nechodí, odpovědělo 13,79%, že

jim to rodiče nedovolili, 65,52%, že nechtěli ani děti, ani rodiče a 20,69% že nechtěly samy děti nikam chodit. Zde se nabízí otázka, zda-li některé děti záměrně neklamaly z důvodu studu, že jim rodiče opravdu nemohou poskytnout peníze na kroužek.

Otázka č. 10

Navštěvuješ školní družinu?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Nechodím do družiny	25	50 %
Chodím občas	10	20 %
Chodím každý den odpoledne	15	30 %

50% respondentů nechodí vůbec do školní družiny, (zde se jedná spíše o starší děti) 20% chodí jen některé dny a 30% dochází pravidelně.

Otázka č. 11

Díváš se rád na televizi? Vyjmenuj mi všechny pořady, které sleduješ (druhá doplňující otázka upřesní vyjmenováváním jednotlivých pořadů, kolik času přibližně tráví dítě před televizí a jakou úroveň asi mají pořady, které sleduje)

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Každý den několik hodin	24	48%
Každý den hodinu až dvě	22	44%
Moc ne, raději si čtu či hraji	4	8%

Celkem 48% uvedlo, že se dívá denně několik hodin na televizi (programy nevyhovující jejich věku. Sledují např. nekonečné seriály...a to z důvodu nudy), poté 44% sleduje v televizi jen některé pořady. Pouhých 8% uvedlo, že si raději čte nebo hraje, což je nesrovnatelně malý počet.

Otázka č. 12

Nudíš se někdy? Co děláš proto, aby ses nenudil?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano, občas se nudím	44	88 %
Ne, nikdy se nenudím	6	12 %

Z 50 respondentů uvedlo 88%, že se občas nudí, naproti tomu 12% se prý nenudí nikdy. (mají své zájmy a koníčky)

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
---------	-------------------	-----------

Koukám na televizi	21	47,73 %
Hrají si s hračkami	5	11,36 %
Hrají na počítači hry	11	25 %
Jdu ven	3	6,82 %
Rád si maluji	4	9,09 %

Ze 44 dotázaných, kteří odpověděli, že se nudí, uvedlo 47,73%, že sledují televizi, 25% hrají na počítači, 11,36% si hraje s hračkami, 9,09% si maluje a 6,82% jde ven. Opět mne nezklamala výsledná převaha televize a počítačových her.

Otázka č. 13

Chtěl bys trávit se svými rodiči více času? Myslíš si, že by se Ti rodiče měli více věnovat?

Odpověď	Počet respondentů	Počet v %
Ano, chtěl bych	18	36 %
Ne, nepotřebuji kontrolovat	16	32 %
Jsem spokojen, tak jak to je	16	32 %

Srovnání s dětmi (17 dětí) z rozvedených manželství:

Ano, chtěl bych	11	64,71 %
Ne, nepotřebuji kontrolovat	2	11,76 %
Jsem spokojen, tak jak to je	4	23,53 %

Nejprve jsem zaznamenala výsledky odpovědí celkového počtu respondentů, kde mi vyšlo 36% těch, kteří odpověděli kladně a 32% záporně. Naproti tomu jsem porovnávala jen děti z rozvedených manželství, kde pozoruhodně vyšly mnohem rozdílnější výsledky. Kladné odpovědi = 64,71% a záporné odpovědi = 11,76%. Zde převládá požadavek, aby rodiče trávili s dětmi více času. Tyto děti se cítí více osamělé.

9.2 Rozbor otázek v rozhovoru

Rozbor otázek uskutečněného rozhovoru navazuje na již popsané výsledky šetření, vyjádřeny počty respondentů a procentně. V této kapitole bych znovu předložila otázky rozhovoru a odpovědi respondentů porovnávala se svým očekáváním. Poté vyhodnotila hypotézy.

Otázka č. 2.

Máš oba rodiče? Bydlí s tebou oba ve společné domácnosti?

Odpovědi respondentů mne celkem překvapily co do počtu dětí z rozvedených manželství. Z celkového počtu 50 dětí jich 17 uvedlo, že žijí jen s jedním rodičem. Je to velké procento, což potvrzuje fakt, že hodně dětí pochází z rozvrácených rodin.

Otázka č. 3

Máš sourozence, kteří s Tebou bydlí ve společné domácnosti? Jaký je jejich věk?

Touto otázkou sleduji sourozeneckou konstelaci v rodině. Zjišťuji, zda-li je dítě jedináčkem či má sourozence. Zapisuji si též věk dětí v rodině. Z mého vzorku respondentů je 10 dětí jedináčky a 40 dětí má sourozence.

Otázka č. 3. a)

Hraješ si rád se svými sourozenci?

Odpovědi respondentů na otázku byly téměř vyrovnané. Z počtu 40 respondentů, kteří mají sourozence jich 12 uvedlo, že si rádi s nimi hrají, 13 uvedlo, že si občas s nimi hrají a 15 dětí si se svými sourozenci nehraje vůbec a ani nemá zájem. Děti odpovídající záporně většinou uváděli větší věkový rozdíl mezi sourozenci, což bylo příčinou mimo jiné nechuti k herním aktivitám.

Otázka č. 3. b)

Přemýšlel jsi někdy o tom, jaké by to bylo mít sourozence? Chtěl bys je mít?

Z počtu 10 dětí (jedináčků) by si 9 z nich přálo mít sourozence. Dokonce tři z nich uvedlo, že maminka čeká dítě, tudíž v budoucnu budou spokojeni. Pouhý 1 respondent uvedl, že chce zůstat i nadále sám. Takové odpovědi jsem čekala, sama z dětství znám jaké je to být sama.

Otázka č. 4

Cítíš se někdy sám? Kdy?

Na tuto otázku odpovědělo 18 respondentů z celkového počtu 50, že se nikdy necítí sami. Zbýlých 32 uvedlo situace, kdy se sami cítí. Přiznávám, že jsem čekala mnohem menší procento záporných odpovědí. Je vidět, že děti se dovedou „zabavit“, aby jim nebylo smutno. Otázkou je – jakým způsobem. Řekla bych, že většinou nepřijatelným (nevhodné hry na počítači, pořady v televizi, apod.).

Otázka č. 5

Můžeš mi popsat své odpoledne po příchodu ze školy? Jakým způsobem jej trávíš?

Zde měli respondenti za úkol popsat své odpolední činnosti ve všední dny. Překvapivě každý uvedl, že se nejprve připravuje na druhý den do školy. Jak jsem ale očekávala, většina uvedla sledování televize (22 dětí) a hry na počítači (12). Zbytek uvedl, že chodí ven (8), hraje si s hračkami (6) nebo pomáhají s domácími povinnostmi (2).

Otázka č. 6

Když se vracíš ze školy, bývají již Tvoji rodiče (alespoň jeden) doma?

Na tuto otázku odpovědělo 17 respondentů kladně (matky jsou na rodičovské dovolené či rodiče jsou nezaměstnaní) a 11 uvedlo, že občas bývají, někdy ne – z důvodu různého pracovního vytížení rodičů. Dále 9 dětí rodiče doma nečekají, ale starají se o ně prarodiče či jiné osoby, 13 dětí bývá celé odpoledne samo doma. Tento fakt předčil má očekávání, domnívala jsem se, že bude více dětí, které doma nikdo odpoledne nečeká. (Zřejmě to bude nárůstem mateřských a rodičovských dovolených a nezaměstnaností rodičů).

Otázka č. 7

Povídáš si s rodiči? Například: vyprávíte si o tom, co se stalo během dne?

Výsledek otázky šetřící oblast komunikace mezi rodiči a dětmi jsem víceméně očekávala. Předpokládala jsem, že se s dětmi příliš nekomunikuje. 18 dětí odpovědělo kladně, načež 20 dětí si s rodiči nepovídá kvůli nedostatku času a 12 dětí se rodiče ptají jen na školní výsledky.

Otázka č. 8

Jezdíš se svou rodinou někam o víkendech a o prázdninách? Kam?

Odpovědi na tuto otázku mne příjemně překvapily. Dle výpovědi respondentů tráví rodina volné dni spolu (kromě 9 dětí, které prý nikam nejedí).

Otázka č. 9

Docházíš do nějakých zájmových kroužků?

Zajímavá skutečnost je, že více dětí (29) odpovědělo, že kroužek nenavštěvují. To mne udivilo, jelikož v době mého dětství kroužky navštěvovaly snad všechny děti.

Otázka č. 9 a) u odpovědí ano

Baví tě docházet do tohoto kroužku?

Doplňující otázka pro kladné odpovědi, abychom zjistili, zda-li tyto děti návštěva kroužku

baví (17) či je nutí rodiče (4).

Otázka č. 9 b) u odpovědi ne

Proč nenavštěvuješ žádný kroužek? Nechceš ty sám? Nebo rodiče tě do něčeho nenutí?

Otázka pro představu, proč děti na žádný kroužek nechodí. U 4 dětí to rodiče nedovolili, 19 dětí je rodiče nenutí ani děti samy nechtějí a 6 dětí vyloženě nechtěli docházet na kroužek.

Otázka č. 10

Navštěvuješ školní družinu?

Dle mého očekávání polovina dětí odpověděla, že do družiny chodí. Z toho 10 dětí občas a 15 dětí každý den. Jedná se o ty mladší děti, které zatím rodiče doma samotné nechtějí nechat. Polovina dětí uvedla, že do družiny nechodí (ty starší – již nepotřebují takový dohled).

Otázka č. 11

Díváš se rád na televizi?

S výjimkou 4 respondentů se všichni přiznali, že se často dívají na televizi. To mne v dnešní době vůbec nepřekvapilo. Televize bohužel „supluje“ něco, co dětem chybí.

Otázka č. 12

Nudíš se někdy? Co děláš, aby ses nenudil?

Většina dětí (44) uvedla, že se nudí. Takový výsledek jsem očekávala. Tuto nudu řeší děti především neproduktivním sledováním televize, případně hrou na počítači.

Otázka č. 13

Chtěl bys trávit s rodiči více času? Myslíš si, že by se Ti rodiče měli více věnovat?

Zjištěná fakta mne do jisté míry překvapila. Předpokládala jsem větší zájem dětí o společný čas strávený s rodiči. Tak mne napadá otázka – zda-li se děti již neodnaučily být v hojnějším kontaktu s rodiči. Nevyhovuje jim to snad? Nevidí v tom domnělé výhody? Nutno podotknout, že tato tendence je typičtější pro starší věkové období mladšího školního věku, která charakterizuje postupné uvolňování vazby dítěte k rodičům. Na druhou stranu jsem očekávala – ve srovnání s dětmi z rozvedených rodin, že tyto děti kontakt s rodičem vyhledávají hojněji.

9.3 Ověřování hypotéz

I HYPOTÉZA H 1

Domnívám se, že se většině dětí mladšího školního věku se rodiče věnují méně, než odpovídá jejich potřebám.

K ověřování hypotézy byly využity otázky č. : 4, 6, 7, 8 a 13, použité v rozhovoru. Výsledky šetření ukazují na celkem vyrovnané odpovědi respondentů. Z toho důvodu se domnívám, že stanovenou hypotézu nelze ani jednoznačně potvrdit, ani vyvrátit.

I HYPOTÉZA H 2

Děti tráví značnou část svého volného času neproduktivním způsobem a bez emocionální podpory rodičů.

K ověřování této hypotézy byly použity otázky č. : 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11 a 12, použité v rozhovoru. Výsledky šetření v mnohém naplnily má očekávání, mohu konstatovat, že se hypotéza tedy potvrdila.

I HYPOTÉZA H 3

Větší pravděpodobnost emocionálního zanedbávání připadá na neúplné rodiny s absencí jednoho nebo obou rodičů.

K ověřování této hypotézy byly použity otázky: 2, 4, 12 a 13, použité v rozhovoru. V některých otázkách byly sledovány zvláště děti z rozvedených manželství (žijící s jedním rodičem). Z výsledků šetření, odpovědí respondentů mohu tvrdit, že se mi i tato hypotéza potvrdila.

I HYPOTÉZA H 4

Dítě emocionálně strádá ve větší míře, pokud nemá sourozence.

K ověřování této hypotézy byly využity otázky č.3, 3a, 3b, 4 a 12, použité v rozhovoru. Z výsledků šetření je zřejmé, že respondenti, jenž mají sourozence, vidí celkově pojem sourozenectví pozitivně. Naopak z výpovědí jedináčků se rýsuje nepřehlédnutelná touha „nebýt sám“. Proto se domnívám, že stanovenou hypotézu lze potvrdit.

9.4 Několik poznámek na závěr šetření

Během šetření, popsaného v praktické části mé bakalářské práce, jsem se zabývala problematikou emocionálního zanedbávání dětí mladšího školního věku. Šetření bylo prováděno na základě výzkumné techniky – polostandardizovaného rozhovoru, v němž byly kladeny otázky na podkladě předem připraveného dotazníku. Respondenty mého šetření tvořili žáci prvního stupně základní školy (druhá až pátá třída ZŠ). Rozhovorem s nimi jsem získala cenná data, která uplatňuji jako „výsledky šetření“ ve své bakalářské práci.

V průběhu celého šetření se nevyskytly žádné problémy, které by narušovaly jeho přípravu, průběh či zkreslovaly interpretované výsledky.

ZÁVĚR

Pojem dětství u každého z nás jistě vyvolá určité vzpomínky na období, kdy jsme byly sami dětmi. Někteří prožili bezstarostné dětství v láskyplné náruči svých rodičů. Bohužel jiní však neměli to štěstí, protože se narodili do rodiny, kde museli sami usilovat o sebemenší pocit lásky, podpory a rodinného zázemí.

Rodina by měla být pevná a zdravá základna, v níž přetrvávají pevné a trvalé vztahy mezi mužem a ženou. Jen tehdy mohou tito lidé překonávat různé obtíže, neúspěchy a starosti, které rodinný život doprovázejí.

V některých rodinách bývá materiální zabezpečení dítěte na velmi vysoké úrovni, ale přesto dítě může citově strádat. Naopak existují rodiny, které neoplývají přílišným množstvím peněz, přesto však zde děti žijí velmi šťastně, jelikož jsou zahrnovány láskou, péčí, zájmem a emocionální podporou ze strany rodičů. - A právě toto jsou hlavní priority v životě dětí, bez kterých by se žádný dětský život neměl obejít!

Přála bych si, aby všechny děti žily v klidných, harmonických rodinách, obklopené láskou, aby nikdy nebyly osamělé a nebyly nadměrně omezovány, aby žily v dětské radosti bez zbytečných stresových situací, jak by tomu mělo v každém dětském životě být.

A na závěr bych uvedla jakési své „motto“ nebo spíš moje přání:

Děti jsou naší budoucností a proto bychom se měli snažit,
aby své dětství prožívaly co nejkrásněji!

Seznam použitých zdrojů literatury

Monografie:

1. BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha : GRADA, 1998. ISBN 80-7169-629-3.
2. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. et al. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : GRADA, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
3. ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
4. GÁL, F. *Násilí*. Praha : EGEM, 1994. ISBN 80-85395-41-X.
5. GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-416-3.
6. HANUŠOVÁ, J. *Násilí na dětech – syndrom CAN*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-78-4
7. LOVASOVÁ, L., SCHMIDOVÁ, K. *Tělesné tresty dětí*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-75-X
8. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-152-5.
9. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-717-8085-5.
10. MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-229-7.
11. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : MZ ČR a Psychiatrické centrum Praha, 1994. ISBN 80-85824-06-X
12. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha : Odeon, 1981. ISBN není

13. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN, 1992.
ISBN 80-04-25236-2
14. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Druhé rozšířené a přepracované vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
15. MUFSONOVÁ, S. KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-194-8.
16. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 1997.
ISBN 80-200-0592-7.
17. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1995. ISBN 80-901-896-5-2.
18. RYANOVÁ, E. *O rodičích*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
ISBN 80-7106-171-9.
19. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : PORTÁL, 2000. ISBN 80-7178-308-0
20. VANÍČKOVÁ, E., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Násilí v rodině*.
Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-008-4.
21. VÝROST, J. SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha : Portál, 1998.
ISBN 80-7178-269-6.

Elektronické dokumenty

21. DětskáPráva.cz, *Úmluva o právech dítěte*. [online]. Praha
[cit. 2008-02-17]. dostupné na: http://www.detskaprava.cz/nactileti/poznej_umluva.htm

Seznam zkratk

CAN – child abuse and neglect (z anglického pojmu týrané a zanedbávané dítě)

NCCAN - Národní centrum pro zneužívané a zanedbávané děti

RIAPS - Regionální institut ambulantních a psychosociálních služeb

Příloha

Schéma rozhovoru

1. Kolik je Ti let?
2. Máš oba rodiče? Bydlí s Tebou oba rodiče ve stejné domácnosti?
3. Máš sourozence, kteří s tebou bydlí ve společné domácnosti? Jaký je jejich věk?
V případě že má dítě sourozence (žijící ve společné domácnosti) následuje podotázka:
 3. a) Hraješ si rád se svým(i) sourozencem(ci)? Na co si rád hraješ?
Pokud je dítě „jedináček“, následuje jedna otázka:
 3. b) Přemýšlel jsi někdy o tom, jaké by to bylo mít sourozence? Chtěl bys je mít?
4. Cítíš se někdy sám? Kdy? Co bys chtěl změnit, aby ses necítil sám?
5. Můžeš mi popsat své odpoledne po příchodu ze školy? Jakým způsobem jej trávíš?
6. Když se vracíš ze školy, bývají již Tvoji rodiče doma?
7. Povídáš si s rodiči? Například. Vyprávíte si o tom, co stalo během dne?
8. Jezdíš se svou rodinou někam o víkendech a o prázdninách? Kam?
9. Docházíš do nějakých zájmových kroužků?
Pokud dítě kroužek navštěvuje:
 9. a) Baví tě do tohoto kroužku docházet?
Pokud dítě na žádný kroužek nedochází:
 9. b) Proč nenavštěvuješ žádný kroužek? Nechceš ty sám? Nebo rodiče tě do něčeho nenutí?
10. Navštěvuješ školní družinu? Jak dlouho tam denně býváš?
11. Díváš se rád a často na televizi? Vyjmenuj mi všechny pořady které sleduješ?
12. Nudíš se někdy? Co děláš proto, aby ses nenudil?
13. Chtěl bys trávit se svými rodiči více času? Myslíš si, že by se Ti rodiče měli více věnovat?

ABSTRAKT

BŘICHÁČKOVÁ, L. *Emocionální zanedbávání dětí v rodinách*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce J. Šimečková.

Klíčová slova: dítě, rodina, příčiny vedoucí k syndromu CAN, tělesné týrání, zanedbávání, pohlavní zneužívání, prevence a léčba

Bakalářská práce s názvem „Emocionální zanedbávání dětí v rodinách“ je rozdělena do dvou hlavních částí.

První, teoretická část je založena na terminologii a základních informacích o syndromu CAN. Tato část nás seznamuje se základními pojmy této problematiky, s rozdíly mezi fyzickým, sexuálním zneužíváním, zanedbáváním a jejich následky pro život dítěte. Dále je zde popsána otázka prevence a možnosti diagnózy a terapie. Teoretická část se zakončuje stručným popisem vnímání problému zanedbávání a zneužívání dětí z pohledu sociálního pracovníka.

Praktická část této práce se zaměřuje na otázku emocionálního zanedbávání dětí mladšího školního věku. Právě tato věková kategorie respondentů byla hlavním zdrojem cenných dat pro mé sociální šetření.

Sociální šetření bylo založeno na metodě rozhovoru s respondenty, na podkladě předem připraveného dotazníku. Rozhovor byl zrealizován v jedné ze základních škol ve Strakonici. Dětem ve věku od sedmi do jedenácti let jsem pokládala jednotlivé otázky, z jejich odpovědí jsem získala důležité výsledky šetření, které poté potvrdily či vyvrátily mé hypotézy.

ABSTRACT

Emotional neglect od children in families.

Key words: a child, family, causes leading to syndrom CAN, physical maltreat, neglect, sexual abuse, prevention and therapy

The bachelor work „Emotional neglect of children in families“ is divided into two main parts.

The first, theoretical part is based on basic terminology and basic information of the CAN syndrom (Child abuse and neglect). It makes acquainted us with the basic terms of that problem with the differences between physical, sexual, emotional abuse and neglect and their consequences for children´s life. Further there is described a question of prevention and facilities of diagnosis and therapy. The end of the theoretical part is engaged in the social workers´s view at the problem of abused and neglected children.

The practical part of this work is more concentrated on the question of emotional neglected children of „early school age“. Just this age-category of respondents was a main source of data, needful for my social inquiry.

My social inquiry was based on the method of conversation on the strength of the questionnaire with the respondents, which I have realized in one of elementary schools in Strakonice. I have given my prepared questions to children in age of seven to eleven year old. Due to their answers I have achieved important results, which confirm or disprove my hypoteses.